

Edičná poznámka a poďakovanie

Publikácia prináša tri diametrálne odlišné, no predsa prepojené texty. To, čo ich odlišuje, je ich „história“, príčina a príbeh vzniku a následná cesta k zverejneniu. To, čo ich spája, je predovšetkým osobnosť Petra Karvaša a nájstojčivá otázka vzťahu umenia a politiky, slobody umelca a moci v spoločnosti. Hľadanie odpovede na túto otázku je rovnako naliehavé dnes ako v šesťdesiatych rokoch 20. storočia.

Esej *Hra a dejiny. O filozofických a sociologických aspektoch občianskych hier Petra Karvaša* Milana Šimečka z roku 1967 sa k čitateľovi vo svojej úplnej podobe dostáva prvýkrát. Zlomok textu bol uverejnený v roku 1968 v časopise *Slovenské pohľady* (1968, roč. 84, č. 9, s. 69 – 79) s poznámkou redakcie: „Táto štúdia vznikla kontrakciou piatich rozmerných kapitol pôvodného stostránkového rukopisu. Úpravu originálu do terajšej podoby si vykonal sám autor M. Šimečka.“ V dobe, keď Milan Šimečka písal o Karvašových dramatických textoch, boli ešte stále pomerne nové. Najstarší z nich – *Ludia z našej ulice* – vznikol v roku 1950 (pôvodný názov *Na tom našom dvore*), *Srdce plné radosti* (pôvodne *Milión ton mieru*) napísal v roku 1952, posledná zachovaná verzia rukopisu je datovaná rokom 1961; *Pacient stotrinásť* má štyri verzie textu bez datovania (pravdepodobne z rokov 1955 – 1956, pričom každá z nich má iný rozsah (rozdiel medzi najkratšou a najdlhšou verziou je až 16 strán). Poslednú hru s názvom *Jazva* dopísal Karvaš v roku 1962 (niektoré verzie textu nesú názov *Zatmenie slnka/Zatmění slunce*). Väčšinu textov autor aj niekoľkokrát upravoval, či už pre odozvu a požiadavky dobovej kritiky, potreby jednotlivých divadiel a napokon pre knižné vydanie v roku 1964 (dramatické texty analyzované v tejto eseji vyšli pod názvom *Tri slová o srdci*, Bratislava : SVKL, 1964). Hra *Jazva* vyšla v rovnakom vydavateľstve už o rok skôr (t. j. v roku 1963). Uvedené dramatické texty a ich verzie sú v súčasnosti dostupné odbornej verejnosti v Archíve Divadelného ústavu v Bratislave.

Pri editovaní textu *Hra a dejiny* sme prispôbili gramatiku súčasnému úzu (zámena s-/z-, napr. v slovách smena, smysel atď.; úprava prípon -čnosť/-ckosť, napr. autentičnosť/autentickosť), odstránili sme úvodzovky pri názvoch a nahradili sme ich kurzívou. Pôvodné poznámky a odkazy

Aby bola celková rozviklanosť intelektuálov ešte zreteľnejšia, pohybuje sa v skupine rozorvancov iba jediná harmonická bytosť – vrátnik Rychtárik, sivé realistické prevedenie ľudového mýtu. Jediný vyvolený medzi zavrhnutými, jediná istota, jediný bez komplexov, rozprávkový starček, svedník a stelesnená ľudová múdrosť, muž, ktorý vidí ako pod mikroskopom do odcudzených intelektuálskych duší. Pomôže dvom čudáckym inteligentom, aby pochopili, že sa milujú a on vlastne jediný vysloví najpregnantnejšie diagnózu pacienta strotrinásť, Haburu.

Nedobrý ste vy človek! Nehodný, na môj veru, neslobodný! (Vzruch.) V kantári žijete a druhým ho naťahujete! Ústav ani zo škatulky a vy – aj ste pán, aj otrok! Lúto mi vás, človeče boží. Pre koho žijete...? Iba sa kamsi driapete... Ale čím vyšší strom, tým bližší hrom! (str. 263)

Pacient stotrinásť už pomeriava ciele revolúcie s jej výsledkami. Nostalgia, ktorá prenikla do textu, vyplýva z poznania, že nový človek sa ešte nezrodil. Veľa sa tu spomína na roky boja, na povstanie, na hory, v ktorých bolo všetko iné, všetko oveľa jasnejšie, fronty aj ľudia.

Číž. ... myslel som na leto pred desiatimi rokmi. Aj vtedy všetko takto voňalo, kypelo... a my sme ležali s nosom v blate a míny svišťali...

Vtedy... do paroma, vtedy som bol šťastný a bohatý a pyšný – že som lekár! (str. 248)

Vtedy bolo všetko lepšie. Nostalgia vyplýva z poznania, že romantické sebaobetovanie, ktoré snímalo z človeka jeho pochybnosti, sa po rokoch stráca v každodennosti pokojných čias. Roky, ktoré prichádzajú, prinášajú aj staré ľudské necnosti, ľudia upadajú do starých stereotypov, ktoré, ako sa vtedy verilo, mala revolúcia vypáliť až na koreň. Rozlieza sa individualizmus a pretváрка, sebestvo a nízke osobné záujmy. Najhoršie je, že táto nákaza sa šíri aj medzi dedičmi revolúcie, a nie sú to iba zvyšky starých hriechov a takzvané prežitky minulosti. Nová spoločnosť nahradila podenkové hodnoty tradičnej meštiackej spoločnosti pseudohodnotami spoločnosti socialistickej. Stabilizácia vracia všetko do starých kolají.

Milan Zvada

ŽIVOT A DEJINY

(O spoločenských a politických aspektoch života a tvorby Petra Karvaša)

Peter Karvaš predstavuje v slovenskom spoločenskom, literárnom a divadelnom kontexte, praktickom i teoretickom, všestrannú tvorivú osobnosť. Patril medzi tých spisovateľov, ktorých literárna zručnosť presahovala jeden žáner i jeden druh. Jeho štýl charakterizuje schopnosť spájať súvetia a prirovnania, pomedzi ktoré nachádzame sofistikované odkazy intelektuála, znalca ľudskej **psyché**,¹ ako aj skrytých zákonitostí spoločenského a historického vývoja. Dramatik, prozaik, rozhlasový scenárista, autor reportáží, dramaturg, divadelný teoretik, pedagóg. Je považovaný za jednu zo zakladateľských osobností slovenskej dramaturgie a teórie divadla.

Zaujať nás môže mnohé; no v tomto prípade sú to predovšetkým otázky týkajúce sa dramatických dejinných a životných udalostí a momentov, ktoré formovali Karvašov charakter a jeho vlastný postoj k nim. Aké boli Karvašove ambície v jeho jednotlivých životných obdobiach a ako sa postupne menili na pozadí dejín? Bolo jeho pôsobenie pragmatizmom alebo naopak, skutočnou vierou vo vlastný talent a jedinečnosť myšlienkových prúdov pretavených do ďalších literárnych útvarov a ich obsahu? Nakoľko Karvaš precenil svoje možnosti verejného intelektuála, keď sa pohrával s totalitným režimom, a ako je možné, že bol načas jeho súčasťou napriek osobnej skúsenosti s inou totalitou počas vojnovnej Slovenskej republiky?²

---

1 Všetky slová a slovné spojenia, ktoré sú uvedené tučným písmom, sú (pokiaľ nie je uvedené inak) zvýraznené autorom – M. Zvadam.

2 V tejto súvislosti treba dodať, že nešlo iba o Karvaša, ale o celú povojnovú generáciu ľavicovo orientovaných intelektuálov v českom i slovenskom kontexte, ako napr. D. Tatarka, J. Rozner, Z. Jesenská a iní.